

Déldunántúl népe.

1830—1920.

Írta: *Szabó Pál Zoltán*

Midőn cikkem homlokára írom a két dátumot, 1830—1920, a magyar ezredév közel egytized időszaka népmozgalmát törekszem feltárni.

Az élet fejlődése során egyenlő hosszú időszakok nem jelentenek egyenlő mértékű fejlődést, hanem az élő alakok lassú és rohamos változásai hullámosan váltakoznak. A változást a környezet megváltozása hozza létre, mely egyes alakoknak virágzását, mások katasztrofális pusztulását idézheti elő. Minél specializáltabb egy élő alak, környezetével minél bensőbb szerves kapcsolatban él, tehát minél magasabbrendű, annál inkább megérzi a környezet legkisebb elemi változását.

Az ember magasabbrendűségénél fogva rendkívüli érzékenységet mutat a környezet változásával szemben. A környezet pedig szüntelenül változik és így az emberiség új alakokat és új csoportosulásokat termel ki önmagából, melyek az életövezet sokfélesége szerint a népek elrendeződésében tarka változatosságot és szüntelen kölcsönhatásokat mutatnak. A környezet és népmozgalmak viszonya tiszta geográfikum, míg a népmozgalmak és kölcsönhatások folyama tiszta história. A környezet megváltozása az egyes népcsoportokra, mint egy adott anyag és struktúra egészére hat, mely igen sokféle tényezőtől tevődik össze és ennek megfelelően a hatás igen sokféle lehet. Lényegében azonban az a viselkedés, melyet a népcsoport a környezetváltozással szemben tanúsít, legfőképp a *csoport egyedeinek számbeli* megváltozásával fejezhető ki. Minden népcsoport az egyedek tömegével kifejezhető struktúrával bír, mely a jelen környezetének bélyegeiből és átörökölt bélyegekből tevődik össze. Az átörökölt bélyegek hatása messze a jövőbe ér és a környezet változásaiban úgy reagál, hogy virágzását és halálát írhatja elő az új egyednek, kinek sorsát a múltban megpecsételte. Így egyazon tájban a környezetváltozás, pl. a termelés módjának módosulása

és e révén a létfenntartás eszközeinek gyarapodása vagy csökkenése nem egyedül szabja meg a nép egyedeinek számbeli változását, hanem a változás másik faktora az átörökölt népstruktúra.

Az átörökölt népstruktúra születési helyétől eltávolodva is kíséri a csoportot és mint potenciális energia népkeveredés esetén sem vész el, csak átalakul. Hatását a tudomány ma még nem tudja exakt módon mérni és eltéréseit térképezni, viszont a népstruktúra kísérő jelenségei könnyebben hozzáférhetők a kutató számára, legkönnyebben hozzáférhető a nyelv. A nyelvtérkép bizonyos idő alatt végbement változásaiból nagyvonalú következtetéseket lehet vonni arra vonatkozólag, hogy a nyelv hordozója a népcsoport milyen viselkedést tanúsított a környezet geográfiai és történelmi változásai alatt. Vegyesnyelvű területeken összehasonlításra nyílik alkalom, mely az egyes népcsoportok, vagy nyelvek eltűnése vagy felvirágzása felé mutatnak. Ezen ellentétes tendenciák *nagy számokban* megközelítő biztonsággal kimutathatók. Tehát a későbbiek során, bár a rendelkezésemre álló adatok felhasználásában nagy pontosságra törekedtem, ne a tizedestört felé irányítsuk figyelmünket, hanem a szaporulat vagy fogyás tendenciájára, mely a jelentős idő, kilencven év és a nagy számok vezető erejénél fogva nyilván következik.

1830 és 1920 adatai az összehasonlításra igen alkalmasak, mert Déldunántúlon 1830 előtti években elsimulnak a nagy néphullámzások, melyek a telepítésekkel jártak, viszont 1920 újabb nagy népmozgalmak kiindulópontja. A közbezárt kilencven esztendő rohamos változások időszaka, mely a környezet hatóerejét újabb és újabb tényezőkkel gazdagította és e révén a népcsoportokat új életfeltételek elé állította, melynek szelektív végeredményét az egyes népcsoportokhoz tartozó egyedek számának emelkedő vagy csökkenő sora fejez ki.

Vizsgálat alá vettem *Baranya, Somogy és Tolna* vármegyék területét részletesen, az összehasonlítás kedvéért pedig a Dráva-jobbparti és a Duna-balparti szomszédságot. Az 1830-as adataimat Fényes Elek, Magyarországnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statisztikai és geográfiai tekintetben, Pesten, 1836., az 1920-as adataimat pedig a Magyar Statisztikai Közlemények, 1920. Népszámlálás I., kötetekből merítettem. A megszállott Magyarország részei, a baranyai háromszög, Bács-Bodrog, Verőce adatai az 1910-es évből valók. E népszámlálás mégis megbízhatóbb, mint a jugoszláv és szervesen fűződik az 1830-tól eltelt jellemző

magyar állapotokhoz. Tekintettel arra, hogy Fényes Elek csak járásonként közli a nép nyelv szerint való csoportosulását, én is járásonként számoltam, de oly módon, hogy az 1920-as, illetve 1910-es adatokat falvanként szétosztottam azokba a járásokba, melyek Fényes idején voltak. Így az 1830-as adatok és a mostaniak egy és ugyanazon terület helységeire vonatkoznak, tehát az összehasonlításra alkalmasakká váltak, Bács-Bodrog vármegyénél a számítás az egész megyére vonatkozik, leszámítva 1830-ban a „Tsajkások kerületét“ és 1910-ben a Titeli- és Zsablyai-járást, melyek egyazon területre vonatkoznak. A Pest-Pilis-Solt-Kiskunvármegyéből csak a Tolnával szomszédos 1830-as Solti járást és e területnek megfelelő 1920-as helységek adatainak összegét foglaltam munkámba. Verőce adatai szintén az egész megyére vonatkoznak. A részletesen vizsgált Baranya, Somogy és Tolna területén a számítás során Kaposvár és Pécs adatait külön is számítottam, mert a városok viselkedése a népmozgalmak során lényegében más, mint a falvaké. A részletes számítások három népcsoportra vonatkoznak, a magyarra, a németre és a szlávra, mely utóbbi csoportba az összes szlávnyelvű lakosságot foglaltam össze. A zsidóságot a statisztika vallási rovatából emeltem ki és reá vonatkozólag külön végeztem számításokat. A zsidóság e területen önálló települést nem alkotva, sporadikusan elszórva az előző csoportokat különböző számarányban kíséri.

E népcsoportok egyedeinek tömege csak saját csoportján belül házasodik, a népcsoportok egymásközi házasodása városias jelenség. Épp ezért a városokban az 1830 és 1920 különbsége inkább a nyelvcsereére vonatkozik, míg a falusi lakosságnál az egyedek számának különbsége a népcsoport benső struktúrájából eredő főképp faji vonás. Indokolt volt tehát Kaposvár és Pécs adatait kiemelni abból a járásból, melynek területén fekszenek.

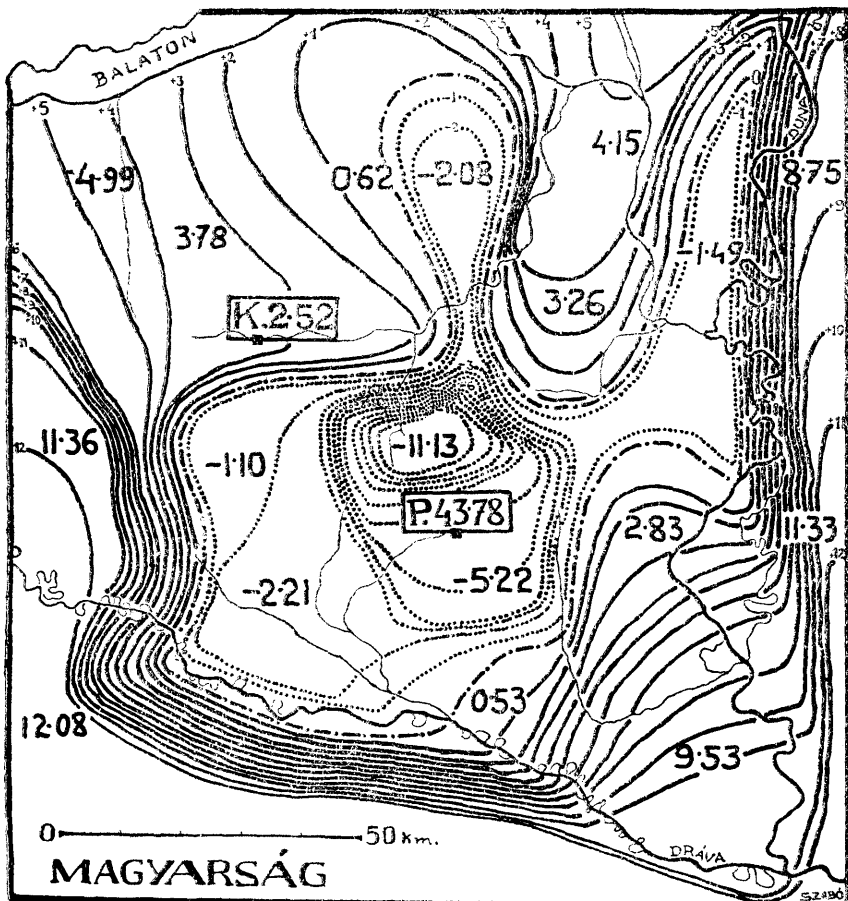
A kérdés már most, hogy száz ember közül hánynak volt a nyelve magyar 1830-ban és hány vallotta magát magyar anyanyelvűnek 1920-ban. A két százalékszám különbsége jelenti a változást a magyarság javára vagy kárára. A százalékszámok különbségét térképre vittem és egyenlőségi görbék segítségével az egyenlő gyarapodású vagy fogyású területeket kijelöltem. Ugyanezt a módszert követtem a némettség, szlávtság és a zsidóság térképének megrajzolásánál is. Az egyenlőségi görbék nagy területfoltokat jelölnek meg, melyek jellemzőek egy-egy népcsoport viselkedésére; mind ezekből következtetések vonhatók le, melyek az eljövendő részlet-

kutatás alkalmával nyerhetnek erőteljes beigazolást és pontos térbeli határokat. A legfőbb probléma, a népcsoport egyedeinek számbeli megváltozása, a változás helye és földrajzi jellege már ezen járási adatokból is világosságot nyer.

A táj, mely él és sokféle összetételével megszabja a gyökér sorsát, mely belőle sarjad, megszabja a nép sorsát is, mely belőle munkálja létfenntartása eszközeit. A táj és nép összeforrtak egymással, a táj bőkezű és ad, a nép pedig átörökölt benső struktúrája és a momentán rendelkezésére álló kulturális eszközök mértéke szerint vesz; minden népcsoport annyit vesz, amennyit tud és annyira szaporodhat, mennyire a tájból vett javak erre elegendők. Az átörökölt népstruktúra bizonyos munkaképességet és életigényt hordoz, mely szerint egyazon tájból más létfenntartási eszközmennyiség meríthető népcsoportok szerint. Baranya, Somogy és Tolna területén a táj erőteljes hatásai kiolvashatók. Tényezői, melyek minden népcsoportra irányító hatással vannak, a Duna és Duna-síkja, Dráva és Dráva-síkja, a Dombvidék, a Mecsek és a Balaton. A Duna és a Dráva a népmozgalom intenzitása elé gátat emel, csak lassú átszivárgást enged meg. A Duna gátló szerepe népcsoportonként különbözőképp jut érvényre, a Dráva gátló hatása Barcstól felfelé lényegesen lecsökken. Az eszéki hídfő a népmozgalmakban meglepő nagy változásokat vezet le. A mozgalmak a Balaton és a Duna közti kapun és a Balaton és a Dráva között szintén igen intenzívek. A Mecsek egyrészt mint hegyvidék hat önállóan, másrészt elkülöníti a Mecsek és a Balaton közti területet, mely az északnyugati irányú közlekedésben mint alacsonyrendű, a tó és hegylánc közti árnyékterület jelenik meg.

Már most vegyük egyenként vizsgálat alá a térképeket. A magyarság (1. ábra) az 1830 és 1920 évek százalékszámának különbsége szerint két csaknem egyenlő nagy területfoltra különíthető el. A fogyás területére és a növekedés területére. A növekedés területe körülzárja a fogyásét, mely benne diagnosztikusan megállapítható középponti területfolttal bír. A magyarság számára e legkedvezőtlenebb terület a Mecsek északi lejtőjén elhelyezkedő hegyháti járás, hol a fogyás —11·13%. A fogyás területe kiterjeszkedik észak felé a dombovári és tamási járások területére (—2·08%), magába foglalja az egész Mecsek-hegységet és ettől délre nagy szélességben a Drávaig terjed. A mecseki fogyásterület összefügg Tolna Duna-síkjának népmozgalmával, mely —1·49% szerint csökken. A Balaton és Mecsek árnyékában csekély növekedés mutatkozik (0·62%).

a Balaton és Duna közti kapuban 5%, a dráva—balatoni kapuban pedig 5—12%, az észéki hídfő körül 10%, végül Verőcében 12%, Bács-Bodroiban 11% növekedés a végeredmény.

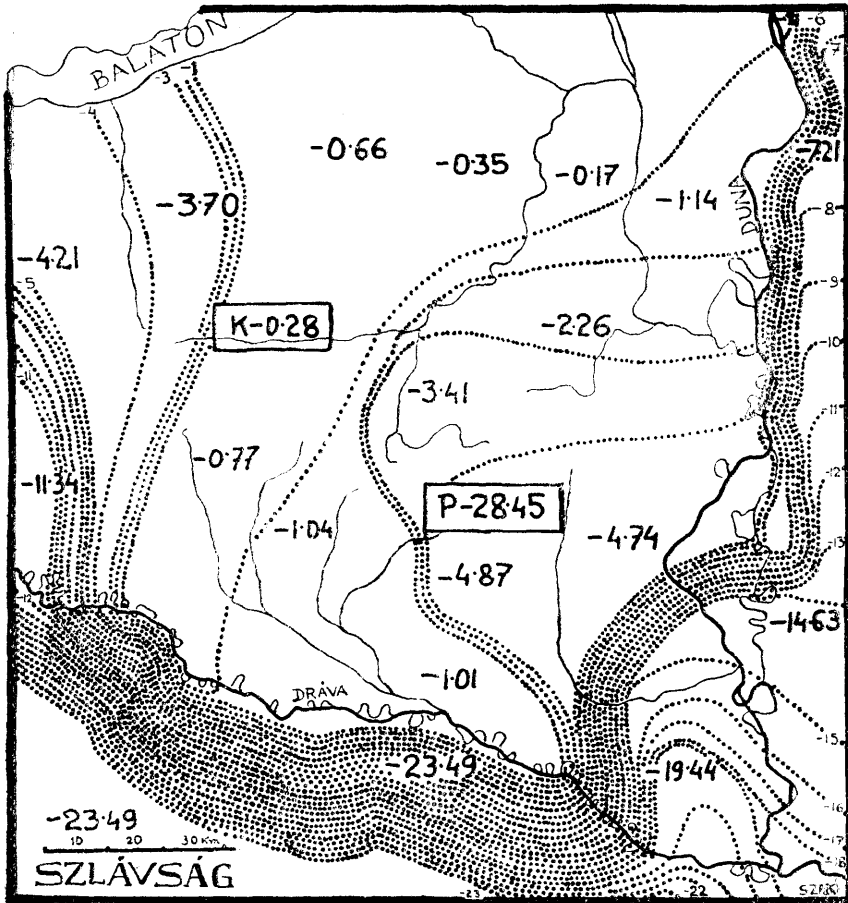

1. ábra.

A vonallal (—) körülzárt területeken a % szám emelkedett, a pontokkal (....) körülírt területeken csökkent. Az emelkedés és csökkenés határvonalát pont-vonal összesített (-.-.-) jelzés mutatja. Pécs és Kaposvár ki van emelve s a rá vonatkozó változás P., illetve K. jelzet után külön van feltüntetve.

Mielőtt a számok benső értelmét kutatnók, vessünk pár pillantást a többi térképre is. Vegyük szemügyre a szláv lakosság térképét (2. ábra), mely szerint a szlávok az egész területen fogynak; csökkenésük helyenkint katasztrófális méretűvé nő. A legnagyobb

mértékű a csökkenés Verőcében (-23.49%), az eszéki hídfő környékén (19.44%), ahonnan északkelet felé a fogyás egyre kisebb arányokban mutatkozik. A Duna—Balaton kapuban és Bács-Bod-

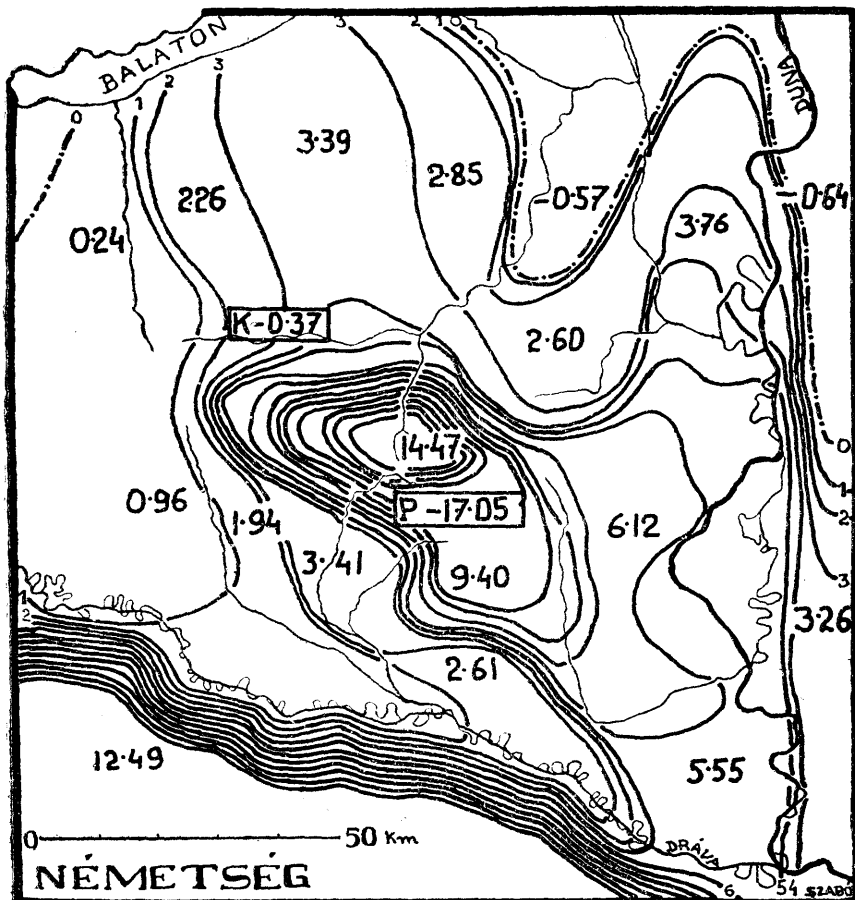
2. ábra.

A vonallal (—) körülzárt területeken a % szám emelkedett, a pontokkal (.....) körülírt területeken csökkent. Az emelkedés és csökkenés határvonalát pont-vonal összesített (-.-.-) jelzés mutatja. Pécs és Kaposvár ki van emelve s a rá vonatkozó változás P., illetve K. jelzet után külön van feltüntetve.

rogban a csökkenés mértéke kisebb, mint a Dráva-Balaton kapuban. Ott fogynak legerőteljesebben, hol legtöbbben vannak, hol még van miből fogyni.

A harmadik kép a némettség terjeszkedését ábrázolja, mely

Solt (—0·64%) és északi Tolna (—0·58%) kivételével mindenütt tért foglal. Legjellemzőbb vonása, hogy kitölti egyrészt a csökkenő magyarság helyét, mert növekedésének középpontja, a hegyháti-

3. ábra.

A vonallal (—) körülzárt területeken a % szám emelkedett, a pontokkal (.....) körülírt területeken csökkent. Az emelkedés és csökkenés határvonalát pont-vonal összesített (-.-.-) jelzés mutatja. Pécs és Kaposvár ki van emelve s a rá vonatkozó változás P., illetve K. jelzet után külön van feltüntetve.

járás (14.47%) egybeesik a magyarság csökkenésének középpontjával, másrészt kitölti a szlávcság csökkenési területeit is, mert legnagyobb növekedése Verőcében van (12.49%), hol a szlávcság —23.49%-kal fogyott.

Járás neve	Magyar %		Német %		Szláv %		Zsidó %					
	1830	1920	1830	1920	1830	1920	1830	1920				
<i>Baranya vm. (1830)</i>												
Pécsi járás	67.28	62.06	- 5.22	13.67	23.07	+ 9.20	18.52	13.65	- 4.87	0.52	0.36	- 0.16
Szentlőrinci járás	94.63	92.42	- 2.21	3.12	6.53	+ 3.41	1.21	0.17	- 1.04	1.10	0.67	- 0.43
Szilósi járás	85.27	85.80	+ 0.53	6.96	9.57	+ 9.40	7.52	6.51	- 1.01	0.25	2.32	+ 2.07
Baranyavári járás	22.87	32.40	+ 9.53	22.87	40.82	+ 5.55	42.98	23.54	- 19.44	0.87	1.11	+ 0.24
Mohácsi járás	32.96	35.79	+ 2.83	56.39	62.51	+ 6.12	10.01	5.27	- 4.74	0.60	2.09	+ 1.49
Mecsekhatú járás	62.42	51.29	- 11.13	33.07	47.54	+ 14.74	3.49	0.08	- 3.41	1.00	0.99	- 0.01
Pécs város	41.72	85.50	+ 43.78	27.64	10.59	- 17.05	30.30	1.85	- 28.45	0.23	9.03	+ 8.80
Baranya Pécs nélküli	53.48	53.07	- 0.41	29.87	36.64	+ 6.77	16.39	7.38	- 9.01	0.72	1.30	+ 0.58
Baranya és Pécs	52.89	57.76	+ 4.87	29.76	32.87	+ 3.11	17.09	6.58	- 10.51	0.70	2.42	+ 1.72
<i>Somogy vm. (1830)</i>												
Marcali járás	94.21	99.20	+ 4.99	—	0.24	+ 0.24	4.47	0.26	- 4.21	1.32	1.52	+ 0.20
Kaposi járás	92.59	96.37	+ 3.78	0.57	2.83	+ 2.26	3.82	0.12	- 3.70	2.79	1.39	- 1.40
Legli járás	91.70	92.32	+ 0.62	4.72	8.11	+ 3.39	0.89	0.23	- 0.66	2.69	1.86	- 0.83
Szigetvári járás	75.18	74.08	- 1.10	11.91	13.85	+ 1.94	11.64	10.87	- 0.77	1.26	1.11	- 0.15
Barcsi járás	78.22	89.58	+ 11.36	4.64	5.60	+ 0.96	16.11	4.77	- 11.34	1.04	1.79	+ 0.75
Kaposvár	94.13	96.65	+ 2.52	2.41	2.04	- 0.37	0.81	0.53	- 0.28	2.66	11.16	+ 8.50
Somogy Kaposvár nélküli	87.08	91.74	+ 4.66	4.05	5.38	+ 1.33	7.02	2.18	- 4.84	1.85	1.59	- 0.26
Somogy és Kaposvár	87.20	92.14	+ 4.94	4.02	5.11	- 1.09	6.91	2.05	- 4.86	1.87	2.36	+ 0.49
<i>Tolna vm. (1830)</i>												
Földvári járás	80.02	78.53	- 1.49	17.02	20.78	+ 3.76	1.50	0.36	- 1.14	1.45	1.58	+ 0.13
Simontornyai járás	49.46	53.61	+ 4.15	45.99	45.42	- 0.57	0.88	0.71	- 0.17	3.64	1.84	- 1.80
Völgyesi járás	17.14	20.40	+ 3.26	75.91	78.51	+ 2.60	3.05	0.79	- 2.26	3.91	0.37	- 3.54
Dombovári járás	95.54	93.46	- 2.08	3.15	6.00	+ 2.85	0.48	0.13	- 0.35	0.74	2.33	+ 1.59
Tolna vm.	65.98	70.68	+ 4.70	30.39	28.60	- 1.79	1.48	0.65	- 0.83	2.15	2.48	+ 0.33
<i>Baranya + Somogy + Tolna + Kaposvár</i>												
+ Pécs	68.49	74.49	+ 6.00	21.06	21.05	- 0.01	9.09	3.22	- 5.87	1.52	2.40	+ 0.88
Bács-Bodrog vm. (1830)	35.55	46.88	+ 11.33	21.16	24.42	+ 3.26	42.00	27.37	- 14.63	1.27	2.32	+ 1.05
Vérce vm. (1830)	1.74	13.82	+ 12.08	2.48	14.97	+ 12.49	95.57	72.08	- 23.49	0.27	1.90	+ 1.63
Solti járás (1830)	77.98	86.73	+ 8.75	8.17	7.53	- 0.64	12.07	4.86	- 7.21	1.67	1.44	- 0.23

A magyarság küzdelme a létfenntartás eszközeinek előteremtésére veszedelmes versenytársra talált a németységben. Két egészen külön népfaj áll egymás mellett, melyeknek átörökölt benső struktúrája lényegesen más földrajzi környezetbe utalnak vissza. A németység zordabb életviszonyok közül aránylag nemrég hagyta el hazáját és teljesen nincstelen csoportokban igen alacsony életszínvonalhoz szokva, hányattatások hosszú során keresztül nyert befogadást e haza határain belül. Igénytelenség és szorgalom jellemzi. Biológiai szempontból kevésbé specializált alaknak tekinthető, ezért tudta régi otthonát az új környezetbe telepített egyedek különös vesztesége nélkül elhagyni. A megélhetés küzdelmében benső struktúrájában elszakadt a földtől, vándorlása révén a javak momentán megszerzése iránt a zsidósághoz hasonló érzék fejlődött benne, a föld számára a létfenntartásnak csak *egyik* eszköze, melyet túlszaporulat esetén iparért, kereskedelemért vagy zsellérségért könnyen elhagy. Legjellemzőbb átörökölt sajátsága a *korporatív szellem*, mely bizonyos munka- és terményértékesítési csoportosulást hoz létre, mihelyt a létfenntartó eszközök számának növelése azt megkívánja. E korporatív szellem az alacsonyabbrendű egyedek kiszelektálódását megnehezíti és a kevésbé specializált alaknak sikert biztosít a magasabbrendű specializált alakkal szemben.

Ezzel szemben a magyarság a honfoglalás körüli időben élhett korporatív szellemben, melyet benne a Keletről való vándorlás, a fegyveres nomád pásztorkodás fejlesztett ki. A korporatív szellem honfoglaló ereje a nemesség, majd a rendiség kialakulásában érte el tetőfokát. Ettől kezdve a magyarság a korporatív szellemet meghaladva, *individuális* színvonal felé emelkedett és erőteljesen a magyar földhöz *specializálódott*. Az individuális alakok szaporodásával versengés, széthúzás és az életigény növekedése járt. Az életigény magas foka megtartására irányuló törekvés nem a személyes életigény öncélja, hanem a faj magasabbrendű színvonalának védelme, ami világosan kitűnik a parasztság egyke-rendszeréből, mely csak abban a mértékben tűr szaporulatot, mely nem kívánja a birtok megosztását oly mértékben, hogy az utódok elszegényedve alacsonyabbrendűekké váljanak. Az utódok ugyanis szintén a földhöz specializált egyedek, kik csak oly számban lehetnek jelen, amilyenben a specializálódás tárgya, a föld megengedi. A magyar nép biológiailag is e föld tartozéka lett, vele bensően összeforrt.

A magyar nép specializálódása a magyar síkság természeti követelményeinek felel meg. A síksági állattenyésztés, valamint a

gabonagazdálkodás sajátos honi éghajlat szerint törvényszerűleg megszabja a népesség térbeli elhelyezkedését és az ennek megfelelő maximális népsűrűséget. A népsűrűsége vonatkozó számításaimat más alkalommal fogom közölni. A magyarság is, mint a népek szaporodásának törvénye mindenütt előírja, kezdetleges fokon nagymértékű szaporodással indult meg; tudjuk, hogy a honfoglalók száma csekély lehetett, de rövidesen erőteljes nemzedék serdült fel, mely tulajdonkép véghezvitte a honi föld birtokbafoglalását. A létfenntartó eszközök azonban csak korlátolt mértékben voltak a földből kitermelhetők. A föld maga a túlszaporodást fogyással korlátozta. A létfenntartó eszközök gyarapodásának lassan emelkedő vonalán felül a túlszaporodás hullámhegye, alatta a túlfogyás hullámvölgye vonul. A létfenntartó eszközök emelkedő vagy esetleg süllyedő vonala nemcsak az eszközöket gyarapító nép benső struktúrájától függ, hanem függ a tájtól is. A hegyvidéken a síksághoz specializálódott magyarság a létfenntartáshoz szükséges eszközöket lassabban gyarapítja. A benépesülés során a magyarság a róna felől terjeszkedik a hegység felé. A Mecsek déli lejtőjén a hegyoldalra kapaszkodott zárt faluláncolat zárja le a magyarság számára alkalmas települési területet. E faluláncolat magasabb népsűrűsége a több napsugár következménye, amennyiben a déli lejtő magasabbrendű szőlőkultúra optimális helyéül kínálkozott. Ezt részletesen kifejtettem Adatok Pécs környékének településföldrajzához című munkámban. A Mecsek északi lejtősege felől a völgyeken keresztül a magyarság lassan szivárgott a lakatlan hegyvidék felé. A völgyek talapzata széles és szárazság idején is dús pázsittal van borítva a hegyről szivárgó nedvesség következtében. Ahol a völgyek széles talapzata a hegység belseje felé haladva megszűnik, ott záródik le a magyarság települése is, mert az itt elsősorban állattenyésztésre specializálódott magyarság csak lassan tért át létfenntartó eszközeinek erdőirtás által való gyarapítására.

A magyarság térfoglalását a hegyvidék felé meglassította az új létfenntartási viszonyokhoz való alkalmazkodás törvényszerűen lassú folyamata, ellenben a túlnyomóan hegyvidéki tájakról idevándorolt népmérség biológiailag a hegyvidéki környezetben otthon érezte magát. A hegyvidéken a létfenntartó eszközök gyarapítása tehát az egyén küzdelme a természettel, az elegendő élelem nehezebb megszerzése, az irtás és az általában köves talajnak megművelése nagyobb feladat elé állítja az egyént. A vele való megbirkózás a korporatív szellemben való összedolgozást kívánja meg. Az egyének

tömörülése és alacsony életigények mellett való szorgalma, korporatív munkaprogramm a termőföld növelése és a termények értékesítése érdekében, a hegyvidéki nép létérdeke. A korporatív szellemen keresztül a németiség körében előbb terjedt el a vaseke használata, mint a magyarságnál, melynek földjei régebbi szántásúak lévén, a könnyebben művelhető helyeken voltak, hol a faeke tovább használható volt. A németiség vasekéje a magasabban fekvő és az erdőtől csak újabb időben elhódítható területeket művelte. Ma már azonban a németiség a létfenntartó eszközök nagyobb fokú gyarapítása révén a magyarság földjének helyenkint túlnyomórészt összevásárolhatta. A hegyhádi járásban vannak falvak, hol 1830 táján nem volt német és ma alig van magyar. Mindezeket a részletkutatás van hivatva pontosan feltárni. A magyarság csökkenési területei vallásilag nem különíthetők el; elsősorban a nép benső struktúrájából ered az a viselkedés, hogy bizonyos biológiai környezetben az egyedek száma korlátozódik. A Hegyhát és általában a Mecsek magyarsága katolikus és részint természetes úton, részint elvándorlás révén fogy. Az Ormányság (nagyjában a siklósi járás területe) református magyarságának fogyása újabb keletű, mert 1830-tól még bizonyos emelkedést mutat (0.53%). A síksági magyarság szaporulatának korlátozódása tehát a Mecseken kívül eső területeken, a Dráva és a Duna síkján élő magyarság fogyása a faj magasrendű színvonalának védelme, mely a földhöz specializált utódokat védi a földbirtok megosztása révén előálló elszegényedéstől. Jól ismerem a hegyvidéki magyar népet, a gyönyörű mecseki táj nem imponál a hegyhádi magyarnak, síkság utáni vágy él benne, mely biológiai kényszerként serkenti a síkság felé és mihelyt teheti, el is vándorol a róna felé, csángósorsra kerül. A magyarságnak a legfőbb jó a búzaföld, ezért él és ezzel hal meg. A németiség viszont pénzgazda, a legfőbb jó a pénz, ezért tömörül és életigénye lefokozásával ezt igyekszik gyarapítani. A legújabb idők gazdasági szelleme a németiség javára szolgál.

Sajátos, hogy a növekvő magyarságnak két egymástól egészen eltérő csoportja van. Az egyik csoport északról délre terjed, a másik délről észak felé. Az északról délre terjedő magyarságot jellemzi, hogy az összes népcsoportok közül egyedül ez a magyarság tudta a németiség százalékértékét negatív irányba csökkenteni (—0.58% Észak-Tolna, —0.64% Solt); három helyen jut érvényre, a legértelmezesebb a Duna-Tisza között (Solt 8.75%, Bács-Bodrog 11.33%), a Duna—Balatoni kapuban (4.15%) és a Dráva—Balatoni kapuban

(4,99%). E helyeken a némettség sehol sem ért el 1% gyarapodást. Ez a magyarság tehát már fel tudja venni a németséggel a versenyt, minek oka két tényezőben kereshető, az egyik a *nagybirtok* rendszere, a másik a *középponti magyarság* biológiai és kulturális ereje.

A nagybirtok korporatív csoportosulásnak tekinthető nagyobb termelési eredmény érdekében. Az egyedek felett nagy előnye, hogy az egész korporáció specializálódott alakokból áll, kiket individuális egyének irányítanak. A nagybirtok testén nem emelkedhet a szaporulat aránytalanul a létfenntartó eszközök mennyiségén túl, mert sem túl fogyást, sem túl szaporulatot az ökonomikus szervezet nem tűr meg, benne automatikusan a létfenntartó eszközök növekedéséhez alkalmazkodik a csoportosulás. Ez a korporáció, melynek élén a magyar úr, mint magyarosító eszmény állott, a magyar nemesség és rendiség leszármazottja bátyája volt a magyarságnak a múlt évszázadban. Somogy és Tolna, valamint Bácska területén ez a sajátosan magyar gazdasági korporáció, mely a magyarság biológiai specializálódásának teljes mértékben megfelel, lassú pozitív gyarapodással eredményesen veszi fel a versenyt a némettség korporációs struktúrájának előnyeivel. A Balaton és Mecsek árnyékában, a Tabi és Igali járások területén mutat a nagybirtokkal kapcsolatos magyarság legkisebb szaporulatot (0,62%), viszont a némettség ugyanitt a Balaton és Mecsek árnyékában tud igen nagy szaporulatot felmutatni (3,39%). A Balaton és Mecsek közti terület csak a legújabb időtől kezdve kapcsolódik az ország vérkeringésének vonalaihoz. A Budapest—Kaposvölgy—Adria vasútvonal törte meg a pusztító tespedést, melyre kárhóztatva volt e terület. Azóta a Kapos völgyének magyarsága hatalmasan megnövekedett, új városok: Kaposvár, Újdombóvár keletkeztek. Az ország középpontjából induló és odairányuló mozgalom, lüktetés ugyanis igen lényeges szerepet játszik népszaporulat szempontjából.

Az ország középpontjából ható erők új biológiai lehetőségeket nyújtanak a magyar nép számára. A létfenntartó eszközök gyarapodása nemcsak közvetlenül a földből termelt értékek útján történhet, hanem igen jelentős mértékben a termények feldolgozásából, kicseréléséből is. Az ipari és kereskedelmi élet, mely a tájban csak meghatározott földrajzi feltételek szerint jöhet létre, két tényezőtől ered, egyik a termelési feltételei, másik a forgalom feltételei. A kettő nagy összefüggésben organizációt alkot, melynek kisebb egysége az állam. Ha az állam természetes földrajzi egység, melynek természetes középpontja, szíve van, hová a természetes utak kényszerűen

összefutnak, megindul a lüktetés, *pulzáció*. A központ organizációs szövevényét a természetes határokig igyekeznek kiterjeszteni, az organizáció a termények értékévé tétele végett városokat hoz létre és a természetes útvonalakon, mint vérereken szívja magához az értéket és ad viszont jó utat, védelmet és irányítást. A modern fellendülés nyomán ez a *pulzáció* igen erőteljessé vált; természetes vágányait tekintve Nagy-Magyarország esetében igen tökéletes volt. A természetes útvonalak sűrűsége a központ felé nőtt, e révén a forgalomból eredő és vele kapcsolatos összes létfenntartó lehetőség a középpont felé növekedett, míg végre egymillió néptömörülésben Budapesten találkozott. A népesség sűrűsödésének tendenciája tehát a központ felől és felé és a forgalom eleven vonalai felé irányul, mert a létfenntartás eszközei ezen irányban erősebb gyarapodást mutatnak. Ennélfogva, Budapest központból kiindulva, új népsűrűségi hullám indul a perifériák felé, mely a természetes határokig törekszik. Ez a hullám az új magyarság hordozója. Legfőbb eltérése, hogy nyelvében él, de nem fájában, mert ma ez a magyarság képes egyedül magyarosítani. Mint láttuk, a Balaton—Duna kapuban és a Duna—Tisza között a németesség gyarapodását megállította, a városokban a magyarságot egyeduralmukodóvá tette. Ezen hatása azonban nem a faj biológiai struktúrájából ered, hanem az organizáció kulturális erejéből, mert a magyarság túlnyomó mértékben asszimilációs erejénél fogva nőtt meg. Biológiai vonatkozás csak abban mutatkozik, hogy ezen asszimilációs folyamat helyén a létfenntartó eszközök gyarapodása lehetővé teszi a nagyobb-fokú természetes szaporulatot is. A városokban ez a biológiai plusz-korrekciónak elmaradhat, vagy igen csekély, mert a város eleven erejénél fogva a momentán emberkereslet alkalmával kész egyedeket szív fel vidékről és az utánpótlás természetes (születési) útját a tömegekre nézve elhanyagolja.

A legújabb időben lendült fel a pulzációs államélet a forgalom és értékgyazdálkodás magasrangú kifejlődésével. Ez mentette meg Somogy magyarságát a baranyai sorstól. 1720-ban (Magyarország népessége a *pragmatica sanctio* korában. M. Stat. Közl. XII.) Somogy névszerinti lakosságából 92·02% volt magyar, ebben a számban nem foglalják a nemesség száma, mely Somogyban csaknem kivétel nélkül magyar volt és melynek százalékszámát 4·48%-ra becsülik. 1830-ban az összes magyar lakosság száma csak 87·2%, 1920-ban ismét emelkedő, 92·14%. Mindezen számokban Kaposvár is bennfoglalatik. Somogy belekerült a lüktető

államéletbe, miáltal lassan kiemelkedett a negatív sorvadásból. A magyarság lassú növekedése Tolnában még nem tudta mindenütt pótolni azokat a hiányokat, melyek a magyarság földhöz való specializálódása során út és e révén terménykereslet híján túlfogyás képében mutatkoznak. A tamási és dombóvári járás területén még ma is -2.08% a hiány 1830-hoz viszonyítva. A Duna síkján a magyar parasztegyke (-1.49%) sorvasztja népünket, mert a pulzációs államéletbe kevésbé kapcsolódhatnak be. Tolna magyarsága a nemesség nélkül 1720-ban 82.02% (a nemesség 2.48%), 1830-ban már csak 65.98% és 1920-ban ismét növekszik 70.68% . A németesség 1720-ban 12.40% , 1830-ban 30.39% , 1920-ban viszont csak 28.60% . A németesség tehát elhagyta már emelkedési vonalának maximumát és a magyarság pulzációs államéletébe olvadva asszimilálódik. Baranyának van a legnehezebb sora, mert a Duna—Dráva és Mecsek szögletében elzárva csak egy jelentős ér által kapcsolódik a modern magyar államülethez, ez a Budapest—Dombóvár—Pécs—Eszéki vasútvonal. E révén tulajdonképp csak Pécs törekszik közvetlenül az államtest mozgalmas életéhez fűződni. Világosan kitűnik ez a következő számsorból. Baranyában 1720-ban 69.31% magyar nevű lakos volt, a nemesség ezenkívül 0.51% , 1830-ban Pécs nélkül 53.48% , 1920-ban tovább csökkenve csak 53.07% a magyar lakosság, viszont 1830-ban Pécs lakosságával együtt 52.89% és 1920-ban 57.76% . A magyarság emelkedő vonalát tehát kizárólag Pécs elmagyarosodásának lehet köszönni, mi az új magyarság pulzációs erejéből eredt. Pécs lakosságából 1830-ban magyar volt 41.72% , német 27.64% , szláv 30.30% , 1920-ban magyar már 85.50% , német csak 10.59% , szláv 1.85% . A magyarság tehát 43.78% -kal növekedett, a németesség -17.05% -kal fogyott, a szláv lakosság pedig csaknem teljesen eltűnt. Pécs magyarosodása az államélet kulturális erejéből eredt, melyet az államszervezet szövevényén keresztül, mint vérereken át a középpont felől nyert. Mindaddig míg ebbe a pulzációs államéletbe Baranya magyarsága erőteljes forgalmi utakon át be nem kapcsolódik, nem várható a pusztuló magyarság sorsának javulása.

A forgalom és értékgazdálkodás modern kifejlődése irányította a magyarországi zsidóság népmozgalmát is. A zsidóság a pulzációs államéletben legelőször érezte otthon magát, mert Magyarországon e nép volt az, mely a kereskedelemre specializálódott és nyugati kulturális habitussal bírt. A görög és a szláv kereskedő keleti kulturális habitussal nem tudta mint népcsoport megállni a helyét,

mikor a pulzációs államélet modern berendezkedését és elevensége ütemeit a nyugateurópai nagy gazdasági előretörés irányította. A modern államélet megteremtette a városok nagystíliú fellendülését. Elvesztették középkori önállóságukat és az állam lüktetésének gyűjtő és elágazó helyei lettek. Így érthető, hogy a keleti kereskedőtípus a városokban hátraszorult és a pulzáció saját nyugatiasságának megfelelően nyitott kapukkal fogadta a nyugati habitusú kereskedőt, mely elenyésző számú német mellett túlnyomóan zsidó volt. A zsidóság tehát a pulzációs központban, Budapesten hatalmasan megnövekedett. E növekedés aztán kiterjedt a pulzáció szerveire, a városokra is. Az elmúlt évszázad alatt ez a változás a zsidóság polgárjogát és az új zsidó-típust, a magyarzsidót teremtette meg a németzsidó nyomán. A zsidóság figyelme az értékgazdálkodás egyik fő tényezőjére, az államszervezetre irányul, mellyel harmoniában üzleti tevékenységét legelőnyösebben kifejtheti; így a múlt század első felében figyelme még Bécs felé irányult, majd a nemzeti reformmozgalmak és szabadságharc sikere terelték át figyelmét és népének nagy tömegét Budapest felé. Beilleszkedtek az újszerű államéletbe, magyarzsidókká váltak és tömörülési helyeik az újszerű államélet gyűjtőhelyei, a városok lettek. A térképre tekintve látszik, hogy nagyjában a pulzációs államélet intenzitása szerint helyezkedtek el. A pulzációs központ, Budapest maximuma után a pulzáció intenzitása szerint mérve, a városokban több-kevesebb számban vannak jelen. A falvakból hatalmas tömegekben tódultak a városok felé, úgyhogy a falusi zsidóság számban megfogytakozott; 1830 és 1920 időközökben területünkön a zsidóságnak nagy negatív értékű foltjai keletkeztek a városok hatalmas pozitív gyarapodása (Kaposvár gyarapodása 8·5%, Pécsé 8·80%) körül. Viszont a pulzációs központtól távolosó területeken a falusi zsidóság fogyása kisebb, vagy pedig még mindig a régi állapotok szerint a falusi zsidóság növekszik.

Az új magyarságnak tehát már hatalmas államszervezeti közös érdekei vannak, melyek egymástól származásban, struktúrában különböző elemeket fűznek össze és asszimilálni törekednek. Az új magyarság kulturális színe szükségszerűen a pulzációban résztvevő elemek színéből ered, így alakult át ruhánk, környezetünk nyugateurópaiassá, kulturánkba pedig német és zsidó elemek vándoroltak. A pulzációs központnak, mint szívnek kulturális összetétele az egész ország kulturális színét és stílusát nagy vonásokban megszabja, a magyar kultúra színe és jövője tehát nagyjában Budapest kezében

van letéve. A vidéki városok csak mint visszaható erők módosíthatják a jelenségeket. Most dől el, milyen lesz a jövő!

Hátra van még a délről észak felé terjedő magyarság és a szláv lakosság népmozgalmának tárgyalása. Verőce, Bács-Bodrog vármegyék és a baranyai háromszög területén az 1910. év statisztikai adatait használtam fel, mert nem áll rendelkezésemre 1920. évből megbízhatóbb népszámlálási eredmény. Bizonyos az, hogy a hatalom birtokosának anyanyelve a nép széles rétegére hat és személyes érdekek miatt 1910-ben számosan magyarnak vallották magukat, kik ma délszlávoknak jegyeztettek be avagy németnek, zsidónak. A statisztika a mai politikai állapotok között a kiforratlanság képét mutatja és bizonyos mértékben 1910-ben is ezt mutatta. A számok értéke tehát csak negatív vagy pozitív irányt jelöl és tekintve az 1830-tól eltelt nyolcvan esztendő, a változások mennyiségét kerek számokban adhatja.

A szlávokat összefoglaltam egy csoportba. A statisztikában részletesen fel nem tüntetett szláv csoportokat a lehetőség szerint becsléssel vagy a jegyzet-rovatban helyenkint megadott szám szerint kiemeltem az „Egyéb“-oszlop adatai közül. Az Egyéb-oszlopba voltak foglalva a bunyevácok és a sokácok, kikkel természetesen a szlávok száma növekedett igen jelentősen.

Tudományos objektivitásra törekedve, használható számokat kaptam, melyek világosan mutatják a Balkán felől ható szláv népek viszonyát a magyarsághoz és a németiséghez. A szláv lakosság egyetlen helyen sem mutat 1830-hoz képest százalékos gyarapodást, mindenütt fogy. Ez a tendencia elvitázhatatlan. Óriási horderejű tény, mert eszerint Dél-Magyarországon nem a délszláv, hanem a német veszedelem fenyegeti a magyarságot. Ezen német előretörés jugoszláv megszállás alatt levő területeken még nagyobb mértékű a szlávossággal szemben. Míg tehát a jugoszláv hatalom a magyarság elnyomásán fárad, a németiséggel szemben saját földjét is elveszíti.

1910-ig Bács-Bodrog vármegyében —14·63%-kal fogyott meg a szláv lakosság, a németiség 3·26%-kal, a magyarság pedig 11·33%-kal növekedve, a szlávosság helyébe lépett. A baranyai háromszögben az eszéki hídfő felé szintén visszavonulóban van a szlávosság, fogyása az előnyére írt jelentős (10%) korrekció után is 19·44%; Verőcében —23·49%-kal csökkent a számuk. Ellenben a németiség a baranyai háromszögben 5·55%, a magyarság 9·53%, Verőcében pedig a németiség 12·49%, a magyarság pedig 12·08%-kal növekedett.

A némettség szaporodásának okait már tárgyaltuk. A magyarság itteni gyarapodásának két oka van, az egyik kétségtelenül az, hogy e területek a magyar államélet testébe tartoztak, a másik közvetlenül a magyar népben keresendő. A magyarság legnagyobb növekedést Verőce területén mutat (12,08%). Innen észak felé terjeszkedik Barcon felül, a Dráva már nem akadályozza abban, hogy gyarapodó népe Délsomogy területére ne lépjen. Itt a gyarapodása (11,36%) annyi, mint a szlávosság fogyása (—11,34%). Majd feljebb a dráva—balatoni kapuban szintén annyit gyarapszik (4,99%), mint a szlávosság fogy (—4,21%). Már csak helynevekből tűnik elő, hogy Verőcében egykor tiszta magyar lakosság élt, melynek megnövekedett száma és életigénye bizonyos túlszaporodást jelentett az ottani és egykori létfenntartási lehetőségekkel szemben, túlfogyása pedig szerencsétlenségére akkor következett be, midőn a XVII. században Balkán népei nyugat felé terjeszkedtek. A túlfogyás hullámvölgye ennek révén mélyen a létfenntartó eszközök vonala alá süllyedt és a rést szláv népcsoportok töltötték ki, melyek ekkor szaporulatban voltak. 1830 után már a magyarság emelkedik ismét. A szlávoknak viszont, mint térképünkön látható, túlfogyása következett be, mely igen mély hullámvölgybe süllyedt, mert ma viszont Nyugat terjeszkedik a Balkán felé. Ez a nyugatosodás a balkáni habitusú szlávosság pusztulását jelentette. A szlávosság korporatív szellem híján, mely a megélhetés versenyében a némettséghez hasonlóan tömörítette volna az alacsonyrendű egyedeket, a helyét nem tudta megállni. A szlávosság pusztulásának lényegéhez tartozik, hogy csak a nyugati civilizációval szemben primitív, különben individuális fejlettséggel bír, mit népművészete, dalai és magas létfenntartási igényei árulnak el. Balkáni kultúrkörben magasrangú nép, mely a nyugati *ökonómikus*, tehát szükségszerűen a testi javakban alacsonyabb igényű, táplálkozásban, ruházatban egyszerűbb, de technikában és horizontban fejlettebb kultúrkörrel szemben alacsonyrendűvé és tehetetlenül pusztuló néppé zsugorodik össze. A magyarság pedig Verőcében éppen a nyugati ökonómikus kultúrkör terjeszkedése idején növekszik, mert egyedei a túlfogyás időszakában erősen megrostálódtak és csak azok az egyedek maradhattak meg, melyek nagy ellenálló képességgel és mélyen lefokozott életigényekkel bírtak. Ez a másik oka a délről északra terjeszkedő magyarság növekedésének. Igen jelentős a szláv lakosság magyar imperium alatti időben történt magyarosodása is. Ennek az volt a legfőbb oka, hogy a magyar és a szláv nép lelkivilágának

sok közös vonása van. A magyar és a katolikus szlávosság összeházasodása Déldunántúl falvaiban nem ritka jelenség, viszont szinte hallatlan dolog, hogy magyar legény német lányt vegyen feleségül. A magyar-német összeházasodás az új magyarság jellemvonása, a pulzációs államélet eggyéolvasztó törekvése, mely elsősorban városias jelenség, mit igazol az is, hogy falvakban az iparos és kereskedő foglalkozások körében válik gyakorivá. A régi magyarság ellenben idegenkedik a németiséggel való keveredéstől. A Zengővidéken élő régi magyarságra jellemző, hogy a rokonokkal való házasodás elkerülése végett a Sárközből hoz magának feleséget. A legény 15—20 km-t gyalogol a már elnémetesedett falvakon keresztül, de célját sosem téveszti a német lányok miatt.

Verőcében a nyugati ökonómikus kultúrkör terjeszkedése során a német lakosság mutat fel legnagyobb gyarapodást (12·49%). Alacsony életigények és zárt korporatív munkaszellem képessé tette őket, hogy a magyar államtestben a magyarságnál nagyobb gyarapodást mutassanak fel. Bács-Bodrogon viszont a magyarság növekedése (11·33%) nagyobb, mert a síksági búzaföldhöz a magyarság erősen specializálódva, a legjobb gazdának mutatkozott. A magyar nagybirtok magyarosító ereje a bácskai német és szláv lakosságból az individuális értékű egyedeket asszimilálta.

Hátra van végül 1830 és 1920 mérlege. A részletesen kutatott három vármegye: Baranya, Somogy és Tolna falusias és városias lakosságának összege a nemzetiségek nyelvcsoportjai szerint százalékértékben:

Év	Magyar	Német	Szláv	Zsidó
1830	68·49	21·06	9·09	1·52
1920	74·49	21·05	3·22	2·40

A magyarság 6%-os növekedéssel vezet. E növekedés túlnyomóan Somogy és Tolna népére esik, Baranyában pedig Pécs magyarosodása volt a számottevő tényező. A magyarság után a zsidóság 0·88%-kal növekedett. A németiség gyarapodása megállt, mert a falu növekedését a városi német magyarosodása egyensúlyban tartja. A szlávosság —5·87%-kal csökkent. A városiasodás nevezhető a leghatékonyabb tényezőnek, mely a magyarosodást szolgálja.

Az állami középpont felől lüktető forgalom, mely az anyagi és szellemi értékgazdálkodás hordozója, az a tényező, mely a nép nyelvét és lelkületét a lüktetés középpontja anyagi és szellemi össze-

tétele szerint irányítja. Csak ezen modern államrendben *tevékeny* elemek gyarapodnak, a szláv lakosság, mely legtávolabb áll ettől, nagy csökkenést mutat fel. Minél nagyobb számban *tevékeny* a modern államrendben a magyarság, annál magyarosabb lesz az új magyarság, mely az asszimilált elemekkel új sajátságokat nyert, új népnek tekinthető. Továbbá minél tökéletesebb az új állami közép-pont és a hozzáfűződő területek értékgazdálkodása, annál nagyobb mértékben gyarapodnak a létfenntartást szolgáló eszközök, tehát nagyobb mértékű lehet az új, fejlődésképes magyarság szaporulata és asszimiláló ereje. A lüktető államélet központja felől így hatásos népsűrűségi hullám indulhat a nem magyar perifériák felé. Ha a létfenntartási eszközöket jelentősen gyarapítani tudjuk és ezek révén a magyarság *nagyobb anyagi erővel* ellátott szaporulattal döngeti a trianoni határokat, eredményes lesz az irredenta. Ha pedig hiányzik belőlünk a momentán viszonyok közt a létfenntartás eszközeinek gyarapítási képessége, létünk kockára fordul, mert túlfogyás által azt is elveszítjük, amit 1830 óta gyűjtögettünk.
